

ÖMER BAKIR'IN ANLATIMIYLA ŞANLIURFA İLİNDE BAKIRCILIK MESLEĞİ IN THE WORDS OF ÖMER BAKIR, THE PROFESSION OF BAKIRING IN ŞANLIURFA PROVINCE

Süleyman BADILLI¹, Semra KILIÇ KARATAY²

²Dr. Öğr. Üyesi, Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi,

semra.kilic@hotmail.com,

¹ORCID: 0000-0003-4385-6522, ²ORCID: 0000-0002-0773-5021

Öz

Bakır, insanoğlunun binlerce yıldır kullandığı madenlerden biridir. Tarih öncesi devirlerden birine adını veren bu maden, süs eşyası, takı, ev eşyaları ve mutfak eşyaları olarak kullanılmış, binlerce yıllık insanlık macerasının içinde çok önemli bir yer tutmuştur. Bakır madeniyle üretilen eserlerin ilk örnekleri müzelerde sergilenmektedir. Bu eserler insanoğlunun geçmişte de yüksek estetik anlayışına sahip olduğunu göstermektedir. Bakır mutfak eşyalarının yerini günümüzde çoğunlukla çelik ve porselen eşyalar olsa da bakır üretimi geleneksel yöntemlerle devam etmektedir. Bu çalışmada bakırcılık zanaatı genel hatlarıyla tanıtılmış ve geleneksel bakır eşya üretiminin önemli merkezlerinden biri olan Şanlıurfa'da ata mesleğini günümüzde icra eden usta sanatçı Ömer Bakır ile mesleğinin dünü, bugünü ve çalışmaları ele alınmıştır. Bakırcılık mesleğinin öneminin ve bu mesleğin yaşatılması gerekliliğinin vurgulandığı bu çalışma ile geleneksel el sanatlarının geleceğe aktarılmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Çalışma yüz yüze görüşme tekniği ile oluşturulmuş ve kaynak taraması ile desteklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bakır, Bakırcılık, Geleneksel El Sanatları, Zanaat, Meslek.

Abstract

Copper is one of the mines that mankind has been using for thousands of years. This mine, which gave its name to one of the prehistoric periods, was used as ornaments, jewelry, household goods and kitchen utensils and took a very important place in thousands of years of human adventure. The first examples of works produced by copper mine are exhibited in museums. These works show that human beings had a high aesthetic understanding in the past. Although copper kitchen utensils are mostly replaced by steel and porcelain utensils today, copper production continues with traditional methods. In this study, the craft of coppersmithing has been introduced in general terms and the past, present and works of the profession with master artist Ömer Bakır, who is practicing his ancestral profession today in Şanlıurfa, one of the important centers of traditional copperware production, are discussed. With this study, where the importance of the coppersmithing profession and the necessity of keeping this profession alive are emphasized, the necessity of transferring traditional handicrafts to the future is emphasized. The study was created with face-to-face interview technique and supported by source scanning.

Keywords: Copper, Coppersmithing, Traditional Handicrafts, Craft, Profession

Giriş

Bakır, genellikle kahverengi ve kırmızı görünümüne sahip olan bir madendir. Yüksek elektrik ve ısı iletkenliği olan bakır sanayinin birçok alanında kullanılmaktadır. Bakır madeninin insanlık

tarihindeki yeri binlerce yıl öncesine dayanmaktadır. İnsanoğlu tarafından kullanılan ilk maden bakırdır. Kuzey Irak'taki Shanidar mağarasındaki bir bakır minareli olan "Malahit" buluntusu ile Kuzey Mezopotamya'da Tell Magzhaliyeh'deki MÖ 8. binyıl'a tarihlenen "Bakır bız", Yakınoğu'nun en eski tekil metal buluntuları olarak görülebilir (Tekin, 2015). Anadolu'da bakır madenciliğinin Neolitik döneme kadar uzanan bir tarihi olduğu bilinmektedir. MÖ 7. binyılda Neolitik dönemin PPNB olarak adlandırılan safhasında Çayönü, Hallan Çemi ve Aşıklı Höyük gibi merkezlerde bakırdan boncuk, bız, iğne, kanca ve çeşitli levha parçalarından oluşan çok sayıda eser bulunmuştur. Bu durum dünya üzerinde gerçek anlamda ilk metal eser üretiminin Anadolu'da yapıldığını göstermektedir (Yalçın, 2000). Elde edilen bu alet ve süs eşyalar, en eski dövme tekniğini yansıtmakta olup, taş örsler üzerinde sapsız taş çekiçlerle dövülerek işlenmiştir (Gündağ, 1984). Asurlular Ergani'de bakırcılık yapmışlardır. Kalkolitik çağda bakırcılık temel uğraşlardan biri haline gelmiş ve bakır bir devrin adı olmuştur. Mezopotamya'dan Anadolu'ya kadar medeniyetlerin ortaya koyduğu bakır eserler bu bölgelerde bakırcılığın gelişmiş olduğunu göstermektedir.

Günümüzde Anadolu'daki müzelerde Kalkolitik Çağ'a tarihlenen bakırdan yapıma eserlerin sergilenmesi Anadolu'nun madencilik ve özeldde bakırcılık anlamında köklü bir geçmişe sahip olduğunu ispatlamaktadır. Kaynağı Orta Asya ve Ön Asya olan bakırcılık Haçlı Seferleri vasıtasıyla Avrupa'ya taşınmıştır. Bakırcılığın doğudaki merkezleri İran, Suriye ve Anadolu'nun doğu kesimidir. 15.Yüzyıl bakır işlemeciliğinin zirvede olduğu dönemdir. Osmanlı döneminde Ergani bakır madeni bakır üretiminin kaynağını oluşturmaktadı. Bakır madenine yakınlığı dolayısıyla Elazığ, Antep, Diyarbakır ve Maraş'ta ön plana çıkmıştır (Tan, 1976). Şanlıurfa'nın da bakırcılıkta önemi büyüktür. Tarihi buluntular bunu ispatlamaktadır. Şanlıurfa il sınırları içindeki Hassek Höyük, Kurban Höyük, Lidar Höyük gibi höyüklerde yapılan arkeolojik kazılarda Kalkolitik Çağ'a ait bakır kaplar, ok ve mızrak uçları ile iğnelere rastlanılmıştır. Ayrıca Harran'da 1950'li yıllarda yapılan Türk-İngiliz ortak kazılarında, iç kale içerisindeki bir odanın tavanının tesadüfen çökmesi sonucu bulunan, XI. yüzyıl sonu ve XII. yüzyıl Eyyubiler dönemine tarihlenen 199 parça nadide madeni eser bakırcılık sanatının bu bölgede ileri bir düzeyde olduğunu göstermektedir. Ankara Etnografya Müzesi'nde muhafaza edilen bu eserler; işlemeli havanlar, siniler, kazanlar ve çeşitli kaplardan oluşmaktadır (Kürkçüoğlu, 2002)

1960'lı yıllara kadar Şanlıurfa'da önemli bir yere sahip olan bakırcılık, sanayinin gelişimi nedeniyle zamanla geri planda kalmaya başlamıştır. Mutfak eşyalarındaki kullanım alışkanlıklarının alüminyum, çelik ve emaye sektörünü ön plana çıkarmasıyla, bakırcılık eski önemini yitirmiştir. Ev eşyalarındaki bakır ürünlerin kullanımının azalmasıyla birlikte

bakırcılıkta yaşanan gerileme bakır ustalarını yeni arayışlara itmiştir. Bakır ustaları 1980’li yıllardan itibaren hediyelik süs eşyalarının üretimine ağırlık vermeye başlamış ve bakırcılık turizmin hizmetindeki bir zanaat dalı olarak varlığını sürdürmeye devam etmiştir.

1. Bakır Madeni

Bakır periyodik cetvelde Cu ile gösterilen, atom numarası 29, atom ağırlığı 63.54 olan 8.93 gr/cm³ yoğunluğa sahip, doğada az miktarda nabit, genellikle sülfürlü, oksitli ve kompleks halde bulunan 1B geçiş elementidir. Kimyasal etkinliği düşüktür. Atom yarıçapının küçük olması ve çekirdeğinin aşırı yüklü olması buna neden olmaktadır. Açık ortamda uzun süre kalması sonucunda, içinde bulunduğu bölgenin hava şartlarına göre yüzeysel oksitlenme ve paslanmaya uğrayabilir (MTA, 2016).

1.1.Türkiye’de Bakır Yatakları

Türkiye zengin maden yataklarına sahiptir. Bu zenginlik içerisinde yer alan bakır madeni rezervleri Murgul, Çayeli - Madenköy, Ergani, Lahanos, Siirt - Madenköy, Cerattepe ve Küre’de bulunmaktadır. Elde edilen bakır madeni Samsun, Küre ve Murgul’da işlenmektedir. İşlenen bakır iç ve dış piyasaya sunulmaktadır (MTA, 2016).

1.2.Bir El Sanatı Olarak Bakırcılık

El sanatları içinde önemli bir yere sahip olan bakırcılık Anadolu’da sayısı gittikçe azalan ustalar tarafından yaşatılmaya çalışılmaktadır. Selçuklu ve Osmanlılarda çok sayıda meslek grubu bulunmaktaydı. Bu meslek gruplarından biri de bakırcılıktı. Bakırcılık Ahilik teşkilatı içinde önemli bir yere sahipti. İngiltere’de yaşanan Sanayi Devrimi’nin ardından dünyada ortaya çıkan değişimlerden nasibini alan bakırcılık ülkemizde 1960’lı yıllara kadar önemini muhafaza etmiştir. Geleneksel bakır eşya üretimi ile tas, tabak, tepsi, sini, kazan, kildenlik, sürahi, sefer taşı, çömçe, sıtıl, ibrik, hamam taşı, cezve çeşitleri vb. eşyalar üretilmiştir.

Bakırcılık zanaatı günümüzde teknolojiye karşı direnirken Anadolu’da bazı ustalar teknolojinin imkânlarından faydalanarak mesleklerini devam ettirmeye çalışmaktadırlar. Bakırcılık, ev eşyası üretiminin yanında yeni bir forma kavuşmuş ve turistik bir değer kazanmıştır.

Bakır, geçmişten bu yana mutfak eşyalarının yapımında en fazla kullanılan madenlerden biri olmakla birlikte, kalaylanmadığı takdirde zehirlenmelere yol açabilmektedir. Hastalık yapan mikroorganizmaların bakır kaplarda yaşamaması, bakırdan üretilen mutfak eşyalarının önemini arttırmaktadır (Bezirci, 2001, Aktaran: Yavuz, 2019). Bunlara ek olarak Anadolu gelenek ve göreneklerine göre önceden mutfak eşyaları arasında bakır kap kacak gerçek bir zenginlik belirtisi olarak görülmekte, bakır eşya çeyiz sergilerinde seçkin bir yer tutmaktadır (Arlı, 1984, Aktaran: Yavuz, 2019).

Günümüzde geleneksel üretimin yanı sıra çağdaş çizgilerle üretim yapan ustalardan biri olan Şanlıurfalı bakır işleme ustası Ömer Bakır ile bakırcılık zanaatı üzerine gerçekleştirilen görüşmeye aşağıda yer verilmiştir.

2. Bakır İşleme Ustası Ömer Bakır ve Bakırcılık Mesleği Üzerine Bir Alan Araştırması

Bakırcılık mesleği Şanlıurfa'da yüzyıllardır icra edilmektedir. Fakat son dönemlerde iş imkânlarının artması, teknolojik gelişmeler veya gençlerin ilgisinin az olması nedeni ile günümüzde bu meslekle ilgilenen usta sayısı oldukça azdır. Çalışma konusu olarak ele alınan Ömer BAKIR bakırcılık sanatında yaşayan geleneksel bir bakır ustası olup ailesi yıllardır bu meslekle uğraşmaktadır. Üç kuşaktan fazladır bakırcılık ile uğraşan Ömer Bey ve ailesi günümüzde bakırcılık mesleğini canlı tutmaya çalışmaktadır. Ömer Bey çocukları başta olmak üzere çok sayıda kişiye ustalık etmiş ancak bakırcılıkta usta olup kendi iş yerini kurabilen usta sayısının çok az olduğunu ifade etmektedir.

Ömer Bakır, bakırcılık mesleğinin ülkemizdeki önemli temsilcilerinden biridir. 1962 yılında Şanlıurfa'da dünyaya gelen Ömer Bakır, ilk, orta ve lise öğrenimini Şanlıurfa'da tamamlamış, ata mesleği olan bakırcılık mesleğine yönelmiş ve bugüne kadar birçok usta yetiştirmiştir. 1982 yılında kurmuş olduğu *Tuğra Bakırcılık* adlı işyerinde çalışmalarına devam eden Ömer Bakır, geleneksel ev ve mutfak eşyalarının yanı sıra geleneksel motifleri yansıttığı süs eşyaları da üretmektedir.

Ömer Bakır Endüstri Meslek Lisesi Mobilya Bölümü mezunu olmasına rağmen ata mesleği olması nedeniyle bakırcılığı seçmiş ve bu alanda çalışmaya başlamıştır. Öğrencilik yıllarında okul vakitleri dışında babasının yanında çıraklık yapan Ömer Bakır küçük yaşlardan itibaren başladığı mesleğinin devam ettirilmesi için gayret eden, mesleği yeni kuşaklara aktaran bir ustadır. Şanlıurfa ve bölgede alanında tanınan bir usta olan Bakır, Ahilik geleneklerini devam ettirmeye çalışırken bakır üzerine yaptığı işlemlerle Şanlıurfa turizmine de katkı sunmaktadır.

2.1. Ömer Bakır ve Bakırcılık Mesleği

Ömer Bakır'ın ustası, babası Hacı Osman Bakır'dır. Ömer Bakır, ustası olan Hacı Osman Bakır'ı "ileri görüşlü, açık görüşlü bir insan" olarak anlatmaktadır. Bakırcılık mesleğine zamanın şartlarına göre teknoloji katmak isteyen Hacı Osman Bakır, bakırın sıvama işini daha pratik hale getirecek bir makine alıp Şanlıurfa'ya getirmiş ve işlerin daha hızlı yapılmasını sağlamıştır. Hacı Osman Bakır, çok sayıda usta yetiştirerek bakırcılık mesleğinin devam ettirilmesine katkıda bulunmuştur.

Ömer Bakır'ın soyadının Bakır olmasının nedeni ailesinin yaptığı meslekten kaynaklanmaktadır. Soyadı Kanunu çıktığında dedesi, bakırcılık mesleğinden dolayı "Bakır"

soyadını almıştır. Bakır'a göre "insanların soy isimleri onların kimlikleri gibidir." Ona göre mesleği kendisinin kimliği gibi olmuştur. Mesleğini ve soyadını memleketi, kültürü, ekmeği, çırakları ve kalfaları ile özdeşleştirdiğini belirtmektedir (Bakır, Sözlü görüşme, 10.06.2022).

Ömer Bakır'ın mesleği seçmesindeki temel etken bu mesleğin ata mesleği olmasıdır. Babasından gördüklerini yapmaya hevesli bir çırak olarak bakır işlemenin, bakıra şekil vermenin sanatsal bir yönü olduğunu düşünmüştür. Bakır'a göre gelenekler ve usta sözü dinlemek geçmişte daha büyük bir değere sahipti. Bir ustanın çırağına mirasının mesleği iyi bir şekilde öğretmesi olduğu görüşünde olan Ömer Bakır, "bana göre ustam olan babamın mesleği bana bir mirastı, ben de o mirası aldım ve devam ettirdim" demektedir (Bakır, Sözlü görüşme, 10.06.2022).



Fotoğraf 1. Ömer BAKIR (Badıllı-2022)

2.2. Bakır ve Bakırcılık Mesleğinin Bir Usta İçin Anlamı

Ömer Bakır'a göre bakır, annesinin yaptığı lezzetli yemekleri anımsatmaktadır. Geçmişte bakır tencerelerde yapılan yemeklerin yine bakır kaplarda sunulmasının hem sağlık hem de lezzet sunduğunu belirten Ömer Bakır, bu konuda şöyle örnekler vermektedir: "Örneğin çiğköfte yapılırken önemli olan kurallardan biri çiğköftenin bakır leğende yoğrulmasıdır. Bakır zararlı bakterilerin yok olmasına neden olur. Bakır vücudumuzun ihtiyaç duyduğu minerallerdendir. Bakır kaptaki bekletilen suyun sağlık açısından faydaları vardır." Bakırın kültür ve gelenekle özdeşleştiğini ifade eden Ömer Bakır, bakırcılık gibi geleneksel el sanatlarının bir toplumun kültürel mirasları arasında olduğunu vurgulamaktadır (Bakır, Sözlü görüşme, 10.06.2022).

Ömer Bakır'a göre bakırcılık onun hayatıdır. Bakırcılığın çocukluktan itibaren edep ve terbiye kazanmasında önemli bir yeri olduğunu düşünmektedir (Bakır, Sözlü görüşme, 10.06.2022).

Bakırcılığın temelleri Kalkolitik Çağ'da atılmıştır. Taş çağının sonlarına doğru bakırın keşfedilmesi medeniyetlerin gelişmesine farklı bir kapı aralamıştır. Bakır'a göre Mezopotamya'nın dünyadaki ilk insan izlerine rastlandığı bölge olması

gösteriyor ki meslek dallarının da dünyaya yayıldığı ilk yer Mezopotamya'dır. Şanlıurfa müzesinde Kalkolitik Çağ'a ait bakır eserleri görmek mümkündür. Bakırın keşfi ve işlenmesi hem süs eşyaları üretimi hem de ev eşyaları üretiminde insanlık tarihi için çok önemli bir kazanım olmuştur. Ömer Bakır'a göre, Selçuklu ve Osmanlı devletlerinin esnaf teşkilatlanması içinde önemli bir kısmı oluşturan bakırcılık mesleği, tarihin en güzide meslekleri arasındadır. Günümüzde teknoloji karşısında direnen el işçiliğine dayalı meslekler grubunda yer alan bakırcılık özellikle Şanlıurfa, Gaziantep ve Kahramanmaraş üçgeninde yoğun bir şekilde icra edilmektedir. 1950'li yıllarda Urfa'da bakırcılıkla uğraşan üç yüzün üzerinde dükkânın olduğunu ifade eden Ömer Bakır, sanayinin etkileri ile birlikte günümüzde bakırın sağlığa zararlı olduğu söylenerek, insanların bakır eşya kullanımından uzak tutulmaya çalışıldığını belirtmiştir. Ancak bunun, gerçeği yansıtmadığını, bakır eşya kullanımının insan sağlığına olumlu etkileri olduğunu belirtmektedir (Bakır, Sözlü görüşme, 10.06.2022).



Fotoğraf 2. Bakır İbrik ve Vazo Çeşitleri (Badıllı-2022)

Bakır yetersizliği, makrofaj ve nötrofiller gibi fagositik hücrelerce düzenlenen özgül olmayan bağışıklık tepkimelerinde azalma oluşturması yanında, hücresel ve sıvısal bağışıklıkta aksamaya neden olur (DG, NF, 1991).

Ömer Bakır'a göre bu iddia mutfak eşyaları üreten sanayi kuruluşlarının kendi mamullerinin satışı için ortaya attıkları iddialardır. Ona göre, alüminyum üretiminin

Ömer Bakır'a göre bakır kaplar sıhhatlidir ve bu kapların belirli aralıklarla kalaylatılması gerekmektedir. Kalaylama işlemi bakır kabın zararlı unsurlardan ve pastan korunmasını sağlamaktadır.

Bakırın zararlı bakterileri yok etme özelliğinin olduğunu söyleyen Ömer Bakır, bakır kapların kullanımı sayesinde insan vücudunun daha enerjik olabileceğini düşünmektedir. Bakırın iskelet sistemi için de yararları olduğunu düşünen usta, bakırın cilt koruyucu özelliğinin olduğunu belirtmektedir. Bu konuların detaylandırılması gereken tıbbi konular olduğunu söyleyen Ömer Bakır detaylı bilgiler için uzmanların konuşmasının daha uygun olacağı görüşündedir (Bakır, Sözlü görüşme, 10.06.2022).

yaygınlaşması ve seri üretimle ortaya çıkan mutfak eşyalarının pazarlamasını sağlamak amacıyla bakırın sağlığa zararlı olduğu söylentisi yayılmıştır. Ömer Bakır, “Oysaki alüminyumun insan vücuduna zararları var. Örneğin unutkanlıkta en büyük etkilerden biri alüminyumun ortaya çıkardığı parçacıklardır.” demektedir. Alüminyumun ardından emaye ve çelik kapların yaygınlaştırıldığını söyleyen usta, bu ürünleri yapan firmaların satış ve pazarlama uğruna bakırcılık sektörünü karaladığını ifade etmektedir (Bakır, Sözlü görüşme, 10.06.2022).

2.3.Bakırcılık Mesleğine Farklı Yorumlar Katmak



Resim 1. Çiğköfte Leğeni (Tuğra Bakırcılık arşivi)



Fotoğraf 3. Bakır duvar süsleri (Badıllı 2022)

Bakır ürünler geçmişte sadece mutfak araç gereçleri olarak kullanılırken günümüzde bakırcılığa yeni yorumlar katılması suretiyle bakırcılığın yönü bir nebze değişmiştir. Ömer Bakır ve kalfaları hediyelik eşyalar yapmaya başlamışlardır. Hediyelik eşya üretiminde farklı tasarımlar yapma ihtiyacı nedeniyle bakır tabakların üzerine Urfa'nın tarihî mekânlarının resimleri işlenmiş ve birçok yeni model geliştirilmiştir. Hediyelik eşya üretiminde yeni tasarımlar yapılması konusunda Harran Üniversitesi Öğretim Üyesi Cihat Kürkçüoğlu'ndan destek alınmıştır. Cihat Kürkçüoğlu'nun bakır üzerine işlenebilecek motif tasarımları geliştirilmesinde emekleri olmuş ve yeni tasarımlarla birçok eser ortaya çıkarılmıştır. Böylece bakır hediyelik eşya sektörünün önemli bir parçası haline gelmiştir. Şanlıurfa Eski Valisi Ziyaeddin Akbulut'un Şanlıurfa'ya gelen misafirlerine bu bakır süs eşyalarını hediye etmeye başlaması ile birlikte sektörün daha da gelişmiş ve bu gelişmeler Şanlıurfa ekonomisi ve turizmüne yeni bir soluk getirmiştir (Bakır, Sözlü görüşme, 10.06.2022).

2.4.Geçmişte ve Günümüzde Usta Çırak İlişkileri

Çıraklığı döneminde adap ve kültürün ön plana çıktığı bir öğrenciliktir. Çırakların geçmişte pek konuşmadan, ciddiyetle işi öğrenmeye çalışmışlardır. Ailelerin çocuklarının hatası olması durumunda taviz vermemiş ve hata konusunda mutlaka çocuklar uyarmışlardır. Ömer Bakır'a göre, geçmişte ustalar aileden biri olarak

görüldü ve çırakları üzerinde bazı yaptırımlarının vardı. Çırakların geçmişte meslek öğrenmeye daha hevesli olduğunu söyleyen Ömer Bakır, kısa zaman içinde hayata atılmanın geçmişte en temel hedeflerden olduğunu ifade etmiştir. Bunun da çocuğa bir öz güven kattığını ifade eden Ömer Bakır, kendilerinin yetişmesinde katkıları olan usta ve kalfaların sözlerinden asla çıkmadıklarını belirtmiştir (Bakır, Sözlü görüşme, 10.06.2022).

Ömer Bakır'a göre bir meslekte önemli olan çocuk yaşta işe başlamaktır. Eğer çocuk yaşta meslek öğrenilmeye başlanırsa o meslek gerçek manada öğrenilir ve bu meslekten kazanç sağlanır. Ömer Bakır'ın ifadesiyle: "18- 20 yaşında bir genci getirip yanımıza çırak olarak verseler biz ona bir şey öğretemeyiz. Özellikle telefonun gençler üzerindeki olumsuz etkilerini de göz ardı etmemek gerekiyor. Çocuk yaşta mesleğe başlamayıp 18-20 yaşında mesleği öğrenmeye çalışanların telefonla çok ilgili olduklarını ve bunun da onların dikkatini dağıttığını görüyorum. Ağaç yaş iken eğilir. Küçük yaşta mesleğe başlanmalı ki mesleğin incelikleri öğrenilsin." Çırak ile usta arasında abi kardeş gibi bir diyalog olmalıdır. (Bakır, Sözlü görüşme, 10.06.2022).

Ömer Bakır kendisini çıraklarının hem abisi hem de ustası olarak görmektedir. Atölyesinde on kişinin çalışmaktadır. Ona göre, elemanları saygılı ve söz dinleyen kişiler olduğu için mesleği öğrenebileceklerdir. Ömer Bakır'ın atölyesinde ve iş anlayışında temel prensiplerden biri ahilik geleneklerini devam ettirmektir. Ahilik geleneklerine göre çırak olmak sadece bir meslek öğrenmek anlamına gelmemektedir; çırak olmanın hayatı tanımak ve hayatı öğrenmektir. Çırak olmak edep, kültür, gelenek ve görenekleri bir atölye içerisinde ustasından öğrenmektir (Bakır, Sözlü görüşme, 10.06.2022).

Ömer Bakır, oğluna bakırcılığı öğretmiştir ve onunla birlikte çalışmaktadırlar. Bakır, Bütün gençlerin meslek öğrenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Meslek öğrenmenin, altın bilezik takmak olduğuna inanan Ömer Bakır, gençlerin okul okumasının yanı sıra meslek öğrenmesinin hayatı daha iyi tanımalarına vesile olacağını belirtmiştir. Ona göre meslek öğrenmek çocuğu ahlaki yönden geliştirmektedir. Meslek öğretimi kültür aktarımının bir yoludur. Meslek öğretiminin sosyalleşmeyi sağladığını belirten Ömer Bakır, teknolojinin zararlı etkilerinden kurtulmanın ve kötü alışkanlıklardan uzak durmanın yollarından birinin mesleki eğitim olduğunu belirtmiştir (Bakır, Sözlü görüşme, 10.06.2022).

2.5.Bakırcıların Çözüm Ortakları



Resim 2. Lenger (Tuğra Bakırcılık arşivi)



Resim 3. Lenger (Tuğra Bakırcılık arşivi)

Bakır ustalarının çözüm ortakları kalaycılar, çekiççiler ve nakışçılardır. Turistik ve hediyelik eşyaların siparişlerinde yoğunluk yaşandığından işleri yaparken destek almak gerekmektedir. Bir bakır ustası bakır plakaları yapacağı ürüne göre şekillendirir ve plakanın istenilen inceliğe gelebilmesi için çekiçi devreye girer. Ardından nakış işlenir. Son olarak kalaylama işlemi ile bakır ürün ortaya çıkar. Bu işlemlerin bir usta tarafından yapılması da mümkündür ancak Ömer Bakır, turistik bakır eşya siparişlerinin yoğun olduğu dönemlerde çekiççiler, nakışçılar ve kalaycılardan destek almaktadır (Bakır, Sözlü görüşme, 10.06.2022).

2.6.Tasarımların İlham Kaynağı

Ömer Bakır genellikle yöresel motifleri tercih etmektedir. Atalardan öğrenilen ve yüzlerce yıl önce kullanılan motifler kullanılmaya devam etmektedir. İşlemeli bakır ürünlerde Şanlıurfa'nın ve bölgenin simgesi olan tarihi eserler de ilham kaynağı olmaktadır. Tarihi ve kültürel faktörlerin hayal gücü ile birleştirilmesi sonucunda süslemeler yapılmaktadır (Bakır, Sözlü görüşme, 10.06.2022).

2.7.Bakır Eşya Üretiminde Kullanılan Araç Gereçler

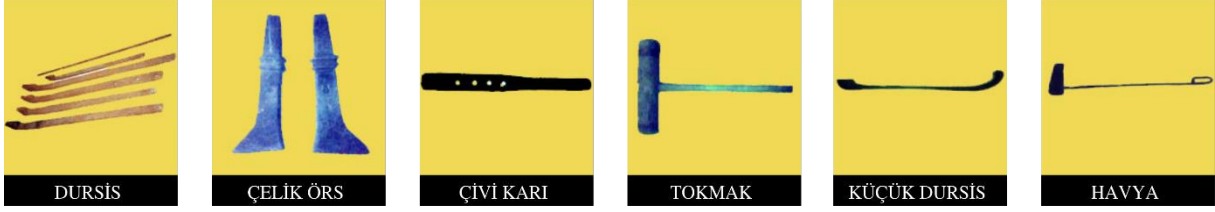
Ömer Bakır, bakır eşya üretiminde kullanılan araç gereçleri şöyle sıralamıştır:

Nakış işlemleri için kullanılan kalemler: Düz keski, eğri keski, balık, kuş, çiçek, yarım ay, çirtikli ay, oluklu, kuşgözü, selvili, dal ve kırma gibi çeşitlerdir.

Örsler: Kenar örsü, düz nay, acem nayı, mingil, çirtik örsü, kümmük örsü, lüllük örsü, mih kalıbı örsü, sindan, kısaç, gaziç, ege, demir pergel, endirek gibi örs çeşitleri kullanılır.

Çekiçler: Miyene, neri, uzun neri, ince neri, orta neri, katar çekici, tel sarma çekici, ablasım ve tokmak adı verilen çekiçlerdir.

Bu araç gereçlerin yanında teknolojiden de yararlanılmaktadır. Bazı tasarımla bilgisayar ortamında hazırlanmakta ve bu tasarımla elle işlenmektedir. Böylece geleneksel yöntemlerle teknoloji birleştirilmektedir (Bakır, Sözlü görüşme, 10.06.2022).



Resim 4. Bakırcılıkta kullanılan aletler (girlandkultursanat.com)

2.8. Bakırcılıkta Kullanılan Terimler

Bakırcılık mesleğine özgü bazı terimler olduğunu söyleyen Ömer Bakır, bunları şöyle ifade etmiştir:

Ağız Bağlama: Tel sarmak için leğenin ağızına yuva açılarak şekil verilmesidir.

Çırtma Çıkarmak: Sini kenarının toplanmasına verilen addır.

Çirtik: Sahanların kenarına yapılan tırnaklı süslemenin adıdır.

Gaziçilemek: Kaplara ağız ve kenar çizgisi çizmek demektir.

Kaynak: İki levhanın birleştirilmesidir.

Ham Almak: Kaynağın dövülerek düzlenmesi işlemidir.

Kümmük Vurma ya da Kabara: Teştin ağız kısmının ince neri ile vurulması işlemidir.

Lüllük: İbrik ve cezvelerde suyun aktığı ince uzun ağız bölümüdür.

Melemet: Eski ve kırık kapların onarılması demektir.

Toplama: Teş ve leğenlerin kenarlarının ahşap bir tokmakla düzeltilmesidir (Bakır, Sözlü görüşme, 10.06.2022).

2.9. Bakırın Temini ve Bakıra Şekil Verme

Şanlıurfa'da işlenen bakır, Gaziantep, Kahramanmaraş ve İstanbul'dan temin edilmektedir. Hammadde bulmakta sıkıntı yaşanmamakta ancak fiyatlar nedeniyle bazen zorluklar ortaya çıkmaktadır. Ömer Bakır, hammaddenin fiyatındaki artışların ürünlerin fiyatına yansıdığını ve bunun da satışları etkilediğini belirtmiştir. Bakır levhaları ölçülendirilmiş olarak aldıklarını belirten Ömer Bakır bunun fire vermeden üretim yapılmasını sağladığını ve maliyeti kısmen düşürdüğünü ifade etmektedir (Bakır, Sözlü görüşme, 10.06.2022).

Bakıra şekil vermenin bir sanat eseri meydana getirme ile eşdeğer olduğunu söyleyen Ömer Bakır, bakırın fabrikalardan levha olarak alındığını belirtmektedir. Levha, yapılacak eşyanın şekline göre kesilmekte yalnızca çekiç ve lehim kullanılarak bakıra şekil verilmektedir. Bakır çekiçlendikçe sertleşmektedir. Sertliği ise ocaklarda tavlama ile giderilmektedir. Tavlanan bakır yumuşamakta ve yeniden şekil vermeye hazır hale gelmektedir. Ömer Usta, bakırcılıkta en önemli olan unsurun yapılacak bakır eşyanın tek parçadan yapılması olduğunu belirtmiştir. Çekiçleme işleminin uğraş gerektiren ve

zor bir iş olduğunu vurgulayan Ömer Usta, her bir santimetre kareye yaklaşık 3 bin çekiç darbesinin vurulduğunu söylemektedir. Çekiççi ustaların elinden çıkan bakır eşya süslenmek için nakışçıya gönderilmektedir. Kabartma, kesme, oyma ve kaplama teknikleri ile süsleme işlemi tamamlanmaktadır (Bakır, Sözlü görüşme, 10.06.2022).



Resim 5. Çeşitli mutfak eşyaları (Tuğra Bakırcılık arşivi)

Bakır üretiminde doğal boya tekniklerinin kullanıldığını ifade eden Ömer Bakır, el işçiliğinde suni boya kullanmaya karşı olduğunu belirtmektedir. Doğal tekniklerle karartma ve eskitme yaptıklarını söyleyen Ömer Bakır, bakır süslemenin sadece boyama ile olmadığını süslemenin kazıma tekniği, kabartma tekniği, zimba tekniği, ajur tekniği ve kakma tekniği ile de yapıldığını ifade etmektedir (Bakır, Sözlü görüşme, 10.06.2022).

2.10. Üretilen Eşyalar

Geçmiş yıllarda ev ve mutfak eşyalarını daha çok ürettiklerini belirten Ömer Bakır, günümüzde bu eşyaların üretiminin azaldığını söylemekte ve süs eşyalarının daha çok talep gördüğünü belirtmektedir. Kendi işyerinde üretilen ürünleri şöyle sıralamaktadır: Çiğköfte leğenleri, siniler, mirra cezveleri, fırın ve çay tepsileri, süs eşyaları, dekor ürünleri, duvara asılan süs eşyaları, Türk kahvesi ve mirra kahvesi cezveleri, sürahi, gümgüm, ibrik, tas, sıtıl, sahan, sini, lenger çeşitleri (Bakır, Sözlü görüşme, 10.06.2022).



Resim 6. Kebap ve pilav tabağı (Tuğra Bakırcılık arşivi)



Resim 7. Altılı fincan seti (Tuğra Bakırcılık arşivi)

2.11. Geleneksel Bakır Eşyaların Kullanım Alanları

Geleneksel bakır eşyalardan gümgüm, acı kahvenin kaynatılmasında, cezveler ise sunumunda kullanılmaktadır. Lenger denilen mutfak eşyası genel olarak kebab ve pilav sunumunda kullanılmaktadır. Kollu tas, pekmez ve bulgur gibi gıdaların kaynatılması esnasında kullanılır. Bakır sürahiler su, ayran ve şerbet sunumunda kullanılmaktadır. Teş adı verilen leğen türü ise genellikle çamaşır yıkamada ya da hamur yoğurmada kullanılan büyük bir leğendir. Çiğköfte leğeninın Şanlıurfa için önemli ve özel bir yeri vardır, Şanlıurfalıları göre çiğköfte mutlaka bakır leğe yoğurulmalıdır. Bakır leğe yoğurulan çiğköftenin kıvamında ve daha lezzetli olduğu düşünölmektedir (Bakır, Sözlü görüşme, 10.06.2022).



Resim 8. Lokum sunum kabı (Tuğra Bakırcılık arşivi)



Resim 9. Şeker sunum kabı (Tuğra Bakırcılık arşivi)



Resim 10. Mirra seti - 1 (Tuğra Bakırcılık arşivi)



Resim 11. Mirra seti - 2 (Tuğra Bakırcılık arşivi)



Resim 12. Kadayıf tepsileri (Tuğra Bakırcılık arşivi)



Resim 13. Balıklıgöl figürlü süs levhası (Tuğra Bakırcılık arşivi)

2.12.Şanlıurfa'nın Eski Bakır İşleme Ustaları

Şanlıurfa'da bilinen eski bakır işleme ustaları, Hacı Osman Bakır, Kazancı Ömer, İbrahim Kalaycı, Halil Bal, Ahmet Bakırcı, Nuri Örs, Halil Uçar, Hasan Diyar, Mehdi Kazancı, Şükrü Atlıoğlu, Aziz Uçar, Abdullah Bakır, Mustafa Kalaycı, Ramazan Toprak, Hakkı Tamkoç, Nabi Toksöz, Yahya Çavuş, Aziz Demiröz, Mahmut Nehir ve Mahmut Güzel'dir (Kürkçüoğlu, 2022).

2.13.Bakırcılık Mesleği ve Öğretim Kurumları İlişkisi

Şanlıurfa'da bakırcılık eğitimi üzerine öğretim kurumları ile esnafın ortak çalışması mevcut değil. Harran Üniversitesi ile ortak çalışmalarının olup olmadığı sorusuna Ömer Bakır, üniversitenin kendilerinden uzak olduğu şeklinde cevap vermiştir. Harran Üniversitesi veya başka öğretim kurumlarının esnafa iş birliği yapmadığını belirten Ömer Bakır, teorik eğitimin yeterli olmadığını pratik eğitimin iş başında yapılması gerektiğini belirtmektedir. Bunun için de esnafa iç içe olan bir eğitim modelinin hayata geçirilmesi gerektiğini belirten Ömer Bakır, meslek yüksekokullarının ustalardan destek alması gerektiğini ifade etmiştir (Bakır, Sözlü görüşme, 10.06.2022).

2.14.Ürünlerin Tanıtımı

Şanlıurfa'da üretilen bakır ürünlerin tanıtımı için internet olanaklarından faydalanılmaktadır. Sosyal medya üzerinden yapılan tanıtımların etkisiyle bakır süs eşyalarının satışları artmıştır. Tanıtım olanaklarının artmasıyla birlikte sadece Şanlıurfa'ya değil tüm yurda hitap edilmektedir (Bakır, Sözlü görüşme, 10.06.2022).



Fotoğraf 4. Dükkânın dış görünümü (Badıllı 2022)

2.15.Bakırcılıkta Karşılaşılan Güçlükler

Bakır işleme işiyle uğraşan kişiler nefes darlığı problemi ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bunun nedeni üretim ve bakırın temizlenmesinde kullanılan asitler ve kalay yapılırken kullanılan tozlardır. Bu mesleği icra ederken hastalıktan korunmak amacıyla üretim esnasında maske ve eldiven kullanımı gerekmektedir. Ayrıca bakırcılık ile ilgilenen kişilerin beslenmelerine dikkat etmesi bağışıklık sistemlerini güçlendirecektir (Bakır, Sözlü görüşme, 10.06.2022).

Bakırcılık mesleğinin diğer el sanatlarında olduğu gibi en büyük sıkıntısı eleman bulma problemidir. Çocukların ve gençlerin el sanatlarına yönlendirilmesi ve el sanatlarına kıymet verilmesiyle geleneksel mesleklerin cazibesi artacaktır. Ömer Bakır, sanat altın bileziktir sözünün şiar edinilmesi gerektiğini, meslek öğrenmenin bireyi kötü alışkanlıklardan koruduğunu, fiziksel ve psikolojik sağlığını koruyacağını ifade etmiştir (Bakır, Sözlü görüşme, 10.06.2022).

2.16.Bakırcılığın Geleceği

Ömer Bakır, yeni nesil elemanların az yetişmesi nedeniyle bakırcılığın geleceğinin biraz sıkıntılı olacağını düşünmektedir. El işçiliğinin önemli olduğunu ve geleneksel sanatların devam ettirilmesi gerektiğini vurgulayan Bakır, devletin gençlerin meslek sahibi olması için daha yoğun çalışmalar yapması gerektiğini ifade etmektedir. Milli Eğitim Bakanlığının meslek öğretimini teşvik etmek için ustaların yanında iş öğrenilmesini zorunlu tutması gerektiğini ve meslek odalarının da meslek öğretiminin önemini vurgulayacak çalışmalar yapması gerektiğini belirtmektedir (Bakır, Sözlü görüşme, 10.06.2022).

2.17.Ömer Bakır'ın Mesleğine Katkısı

Ömer Bakır, babası ile çalışırken acı kahve cezvesinden yılda 400 adet üretebildiklerini ifade etmiştir. Bu sayıyı artırmak için dört boy kalıp yaptırdığını ve böylece acı kahve cezve üretim sayısını yıllık 5.000'e çıkardıklarını söylemiştir (Bakır, Sözlü görüşme, 10.06.2022).

2.18.Şanlıurfa ve Ahilik

Ömer Bakır, Şanlıurfa'nın eski çarşılar bölgesindeki esnafın, ahilik geleneklerini sürdürdüğünü ifade etmektedir. Kendisi ve çağdaşı olan esnaflar ustalarından gördüklerini çıraklarına, kalfalarına aktararak ahilik geleneklerini yaşattıklarını belirten Ömer Bakır, elemanlarının da bu gelenekleri yeni nesillere aktaracağını ümit etmektedir. Ahiliğin sevgi ve saygı çerçevesinde esnaflığını gerçekleştirmek, insanları kandırmamak, kaliteli üretim yapmak, ekmeğine sahip çıkmak, geleneğine, kültürüne sahip çıkmak olduğunu belirten Bakır, kendilerinin bu ölçülerle yetiştirildiğini belirtmektedir (Bakır, Sözlü görüşme, 10.06.2022).

Sonuç

Geleneksel el sanatları binlerce yıllık geçmişiyle tarihten bugüne kadar gelenek, görenek ve kültürün taşıyıcısı olmuştur. Kültürün taşıyıcısı konumunda olan mesleklerden biri olan bakırcılık mesleği modern üretim teknikleri ve değişen tüketim alışkanlıkları karşısında direnmeye devam etmektedir. El işçiliğiyle yapılan bakır eşyaların kullanımının azalmasıyla süs ve dekor eşyaları üretimine yönelik bakırcılık sektörünün Şanlıurfa'daki önemli temsilcilerinden biri olan Ömer Bakır ile gerçekleştirilen görüşme neticesinde bakırcılığın önemi vurgulanmıştır. Bu çalışmada bakırcılığın materyal üretmekten ziyade geleneksel ve sembolik anlamları olduğu belirtilmiştir. Bakırcılık mesleğinin gelecek kuşaklara aktarılması için devlet, eğitim kurumları, ustalar işbirliği içinde üzerine düşeni yapmalıdır. Çocukların meslek sahibi olmaları konusunda ebeveynler üzerine düşen görevi yerine getirmelidir. Meslek öğrenme ve öğretmenin bir toplumun ekonomik yaşantısını düzenlemede önemli bir yeri olduğu bilinmeli geleceğin inşası için geleceğe sahip çıkmanın önemini farkına varılmalıdır.

Ömer BAKIR bugüne kadar kendi atölyesinde yaklaşık iki yüze yakın çırak yetiştirme imkanı bulmuş, bunlardan sadece birkaç tanesi ata mesleği olan bakırcılık sanatında usta olmayı hak ederek resmi olarak belgelendirmişlerdir. Ömer Bakır bakırcılık sanatını yaşatmak adına halk eğitim veya belediye gibi resmi kurumlara bağlı kurslarda aktif olarak görev almış olmasına rağmen, günümüzde gençlerin sanatlarımıza olan ilgisinin az olması nedeniyle başarılı olamamıştır. Atalarından aldığı mesleği kendisine ait olan özel atölyesinde evlatları ve yakınları icra etmeye devam etmektedir.

Kaynakça:

- Arlı, M. (1984). Beypazarı'nda Dövme Bakırcılık, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dergisi Yay:54, Maddi Kültür Dizisi 1.
- Bezirci, Z. (2001). Konya'da Bulunan Bakır İşçiliği Ürünü Eserler ve Konya İli Bakır İşçiliğinin Bugünkü Durumu. Yayımlanmış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Jones DG, Suttle NF (1981) Some Effects of Copper Deficiency on Leukocyte Function in sheep and cattle. Res Vet Sci, 31:151-157
- Kayaoğlu, İ, G., 1984, Bakır Yapma Teknikleri: Dövme Tekniği, Anadolu Sanat Yayınları, İstanbul.
- Kürkçüoğlu, A. C., (2002), Şanlıurfa Uygarlığın Doğduğu Şehir, Heyet, Kitap Bölümü Şanlıurfa El Sanatları, Şurkav Yayınları.
- MTA, Fizibilite Etütleri Dairesi Başkanlığı, Türkiye ve Dünyada Bakır, 2016.

Tan, N., “Bakırcılık Sanatı”, Sümerbank Aylık Endüstri ve Kültür Dergisi, yıl 1976, sayı 165, s.34-37

Tekin, H., 2015. Eski Anadolu Madenciliği, Arkeolojik Verilerin Işığında Başlangıcından Demir Çağı'na kadar. Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara.

Yalçın, Ü., 2000. Anfange der Metalwerwendung in Anatolien, Anatolien Metal I. Der Anschnitt 13, Bochum.

Yavuz, C., Türk Mutfağında Bakırın Yeri ve Bakır Zanaatının Geleceği, Online Journal of Art and Design volume 7, issue 3, July 2019.

Sözlü Görüşme:

BAKIR Ömer , sözlü görüşme, 10.06.2022, Tuğra Bakırcılık